

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

ГОРБАЧОВА Надія Ігорівна

УДК 81'27+81'42 +811.111

**ВЕРБАЛЬНЕ ВТІЛЕННЯ СТАТУСНИХ РОЛЕЙ СЛУЖБОВЦІВ В
АМЕРИКАНСЬКОМУ КІНОДИСКУРСІ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ
АСПЕКТ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:	кандидат філологічних наук, доцент Борисенко Наталія Дмитрівна , Житомирський державний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри англійської філології та перекладу Навчально-наукового інституту іноземної філології.
Офіційні опоненти:	доктор філологічних наук, професор Приходько Анатолій Миколайович , Національний університет “Запорізька політехніка”, кафедра теорії та практики перекладу, завідувач кафедри, професор за кафедрою германської філології; кандидат філологічних наук Велівченко Валентина Федорівна , Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, кафедра англійської філології та методики навчання англійської мови, доцент.

Захист відбудеться “12” грудня о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.08 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. М. Тимошенка, 13-б.

Автореферат розіслано “____” листопада 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Калитюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертаційну роботу присвячено вербальним засобам втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі, що розглядаються в лінгвопрагматичному аспекті.

У центрі антропоцентричної парадигми дослідження (І. Р. Буніятова; І. О. Голубовська; І. М. Колегаєва; О. С. Кубрякова; С. І. Потапенко) перебуває особистість, наділена певними характеристиками та ролями, зокрема й статусними. Останні визначають як категорію, що характеризує позицію індивідів в ієрархічній структурі (Р. Т. Белл; В. І. Карасик; Л. П. Крисін; Р. Мертон), указує на їхні права, обов'язки (Ю. Г. Волков; Р. Лінтон В. В. Сапов) й очікувану поведінку (О. А. Биганова), яка виявляється у виборі мовцями лінгвальних засобів спілкування (Ф. С. Бацевич). У комунікації *службовців*, найманих працівників, що займаються розумовою працею (С. Р. Мілз), виділяємо взаємодію керівника й підлеглого, яка характеризується асиметрією статусних позицій (Л. П. Крисін); регламентацією моделей мовленнєвої поведінки (Т. К. Гембл; Т. В. Ларіна; Й. А. Стернін; Р. Фаулер; Б. Ходж); дотриманням субординації та посадових інструкцій (М. Альберт; М. Армстронг; К. Бек; Н. Вольфсон; М. Х. Мескон; Ф. Хедоурі). Водночас сучасній американській спільноті притаманне демократичне спілкування, націлене на вирівнювання статусів службовців, котрі перебувають на різних щаблях соціальної ієрархії (Дж. Вельтсос; Р. Єумен; Дж. Хайнс), підвищення ролі підлеглого й зниження статусу керівника за допомогою мовних засобів. Як наслідок відбувається модифікація комунікативної взаємодії, змінюється вектор спілкування, що вказує на залежність одного зі співрозмовників від іншого (В. І. Карасик), та певною мірою нівелюється асиметрія.

Врахування лінгвопрагматичного аспекту (Н. Ф. Гладуш; А. М. Приходько) уможливорює осмислення мовних явищ як призначених для потреб людини посередників міжособистісного спілкування (В. Ф. Велівченко; О. О. Селіванова; Л. В. Солошук; І. Є. Фролова) та вивчення його моделювання в кінодискурсі (Д. Боксер). Сам кінодискурс трактуємо як полікодову сутність, що включає вербальний і невербальний компоненти (Я. Вайлдфос; М. Дайнел), характеризується цілісністю, зв'язністю, квазіспонтанністю, інформативністю й комунікативно-прагматичною адресованістю, зафіксована на матеріальному носії та призначена для відтворення на екрані й аудіовізуального сприйняття адресатом (Г. М. Зарецька). У кінодискурсі опосередковано представлено фрагменти дійсності, її соціокультурні особливості (Н. Л. Горюнова; В. В. Ревенко), які проявляються в поведінці персонажів, котрі втілюють реальних особистостей і їхню мовленнєву діяльність (Т. А. Чеботнікова), що зумовлює інтерес лінгвістів до вивчення на матеріалі кінодискурсу взаємозв'язку між особливостями мовлення індивіда та його статусними ролями (С. Блейдер; В. Лабов; Р. Чен; Д. Чепмен).

Наразі статусну роль досліджено в лінгвосемантичному (В. І. Карасик) і прагмалінгвістичному аспектах (О. А. Биганова), виокремлено параметри статусної диференціації комунікантів (Ф. С. Бацевич); створено типологію їхніх ролей (Х. Сакс; Є. Ф. Тарасов); розглянуто вимоги до їхніх виконавців залежно від

типу дискурсу (В. І. Карасик) і соціальних взаємин індивідів (С. Белоу); визначено особливості зміни ролей з погляду конверсаційного аналізу (Н. К. Кравченко). З таких позицій здійснено успішні спроби дослідити кореляцію соціальних параметрів та характеру мовлення й мовленнєвої поведінки особи (К. В. Вуколова), зокрема визначено вплив статусу на реалізацію дискурсивних стратегій (Л. В. Топка) і характер ситуації спілкування (О. В. Єрофєєва) у художньому дискурсу, менасивів – у кінодискурсі (О. О. Можейко).

Попри плідні спроби науковців дослідити мовне вираження соціальної стратифікації суспільства (В. Лабов; К. Маколей; П. Традгіл; Р. В. Шай), поза їхньою увагою залишається вивчення того, як в американському кінодискурсі відображено використання вербальних засобів демократизації спілкування між службовцями задля вирівнювання статусів. Розв'язання цієї проблеми сприятиме розширенню уявлення про вплив статусних характеристик мовця на його мовленнєву поведінку.

Актуальність теми дисертації визначається загальним спрямуванням сучасних мовознавчих студій у царині лінгвопрагматики, комунікативної лінгвістики, теорії комунікації, дискурсивного аналізу на вивчення ситуативно-поведінкових, статусних та мовних чинників комунікативної взаємодії суб'єктів, зокрема на осмислення міжособистісної взаємодії, у якій виявляється залежність мовлення комунікантів від їхніх стосунків, цілей, соціально-статусних характеристик і параметрів ситуації спілкування, що зумовлює необхідність вивчення мовних та мовленнєвих засобів вербалізації ролей під час змодельованого англomовним кінодискурсом асиметричного спілкування керівників і підлеглих, яке характеризується демократизацією й модифікацією статусних ролей учасників комунікації засобами мови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідницького напрямку “Системно-структурний та когнітивно-комунікативний аспекти дослідження одиниць мови”, що розробляється кафедрою англійської філології та перекладу Навчально-наукового інституту іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка (номер державної реєстрації 0112U002273). Тему дисертації затверджено Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 27.01.2012 року) та уточнено Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 14 від 23.05.2018 року).

Мета роботи полягає у визначенні вербальних засобів втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- уточнити поняття *службовців* та їхніх статусних ролей;
- виокремити прагматичні складники вербалізації статусної ролі;
- визначити статус американського кінодискурсу;
- розробити методiku дослідження вербального втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі;

- схарактеризувати роль лінгвальних засобів у реалізації керівником комунікативних стратегій і тактик, які модифікують статуси учасників асиметричного спілкування і є проявом його демократизації;

- виявити мовні засоби, які втілюють комунікативні стратегії і тактики підлеглого, що змінюють вектор спілкування.

Об'єктом дослідження є вербальне втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі. **Предмет дослідження** становить лінгвопрагматичний аспект вербалізації статусних ролей службовців в американському кінодискурсі.

Матеріалом дослідження слугували отримані методом суцільної вибірки 1870 ситуацій діалогічного спілкування керівників і підлеглих, у яких мовці знижують статус керівника та підвищують статус підлеглого, зі 108 серій американського серіалу *Suits*, загальна тривалість якого становить 4700 хвилин.

Методологічний апарат зумовлений метою й завданнями дослідження лінгвопрагматичного аспекту вербального втілення статусних ролей службовців. *Емпіричний метод суцільної вибірки* залучено для формування та систематизації бази матеріалу дослідження. Метод *моделювання* дав змогу виділити паттерни мовленнєвої поведінки керівника, які спрямовані на підвищення статусу адресата-підлеглого і зниження власного, а також і ті паттерни мовленнєвої поведінки підлеглого, що сприяють підвищенню його власної та зниженню ролі керівника. *Контекстуально-інтерпретаційний* аналіз задіяно для встановлення стратегій, тактик, мовленнєвих актів (МА) і мовних засобів, що використовують службовці з метою модифікації статусних ролей. *Прагмалінгвістичний* аналіз використано для визначення інтенцій керівників і підлеглих. *Компонентний* аналіз слугував для виокремлення й опису семантичної структури лексичних одиниць, котрі втілюють стратегії і тактики службовців; *актомовленнєвий* аналіз забезпечив з'ясування перлокутивної сили повідомлень; метод *кількісного* аналізу уможливив визначення найбільш уживаних засобів лінгвального втілення статусних ролей, а також об'єктивацію отриманих результатів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що *вперше досліджено* вербальне втілення статусних ролей керівника та підлеглого в американському кінодискурсі; *уточнено* поняття статусних ролей службовців; *встановлено* їхні прагматичні складники; *виокремлено, скласифіковано та схарактеризовано* комунікативні стратегії і тактики, використання яких сприяє демократизації взаємодії службовців, коли позиція підлеглого підвищується, а керівника – знижується; *визначено* їхню продуктивність, *виділено* мовленнєві акти, реалізація яких сприяє нівелюванню статусних відмінностей. *Новим* є з'ясування набору лінгвальних засобів, зокрема лексичних одиниць та синтаксичних структур, за допомогою яких експліковано статусні ролі службовців.

Наукова новизна роботи узагальнена в **положеннях, винесених на захист**:

1. Мовленнєва діяльність службовців в американському кінодискурсі опосередковано репрезентує природне спілкування й відтворює статусні ролі мовців. Останні відображають їхню позицію в робочому колективі, є очікуваними моделями поведінки, зокрема мовленнєвої. Лінгвальне втілення статусних ролей

службовців включає стратегічний, тактичний та актомовленнєвий складники. Хоча взаємодія керівника й підлеглого характеризується відмінностями в статусній позиції, остання демонструє тенденцію до їхнього вирівнювання в сучасній американській спільноті, яка базується на демократичному стилі управління. У цьому випадку керівник знижує власну й підвищує роль підлеглого, а останній підвищує свою та знижує значущість керівника.

2. Комуникативна стратегія підвищення статусу адресата-підлеглого використовується службовцем, який має домінуючу позицію, та реалізується за допомогою тактик згоди і компліменту підлеглому. Тактика згоди вербалізується прикметниками, перформативними та модальними дієсловами із семантикою згоди. Тактика компліменту виражається іменниками на позначення роду занять, прикметниками, іменниками та означеними іменними групами із семантикою позитивної оцінки зовнішності, розумових якостей чи становища адресата в суспільстві, значення яких підсилюється прислівниками-інтенсифікаторами.

3. Комуникативна стратегія самозниження статусу мовця-керівника передається тактиками самовиправдання, визнання власної провини, вибачення, негативної самооцінки. Самовиправдання реалізується за допомогою лексичних одиниць із семантикою жалю про вчинок, виправдання, наявності доказів, темпоральності та локальності; модальних слів, які виражають упевненість; протиставних сполучників та конструкцій, сполучників і прийменників причини. Визнання власної провини вербалізується за допомогою лексем із семантикою зізнання, конструкцій, що виражають критику. Вибачення втілюється за допомогою відповідних формул та перформативних дієслів, підсилюється вокативами, інтенсифікаторами, повторами. Негативну самооцінку демонструють лексеми із семантикою неуспішних вчинків, конструкції зі значенням невиконаного обов'язку, а прислівники міри та часу інтенсифікують її.

4. Комуникативна стратегія самопідвищення статусу підлеглим представлена тактиками самопохвали і похвали керівника. Тактика самопохвали вербалізується за допомогою прикметників та іменників із семантикою позитивної оцінки, дієслів та конструкцій зі значенням здатності виконати необхідну дію, останні інтенсифікуються прислівниками та емпатичним дієсловом *do*. Тактика похвали адресата-керівника, котра ставить мовця на один рівень із адресатом, характеризується використанням виразів, що вказують на почуття гордості за адресата-керівника, а також прикметників позитивної оцінки, значення яких підсилюється прислівниками.

5. Комуникативна стратегія зниження статусу керівника підлеглим втілюється тактиками незгоди, докору, осуду, звинувачення, відмови й шантажу. Незгоду з позицією керівника реалізують прикметники та ідіоми негативної оцінки, заперечні й темпоральні прислівники, протиставний сполучник. Докір виражається лексемами із семантикою скоєння хибних учинків, обізнаності, необхідності виконання певної дії. Осуд репрезентують одиниці, які вказують на неетичну діяльність об'єкта; інвективи для номінації співрозмовника-керівника; вигуки із семантикою презирства, невдоволення, розлюченості. Тактика звинувачення виражена дієсловами та іменниковими словосполученнями із

семантикою дискредитації. Тактика відмови керівнику вербалізується заперечними прислівниками. Тактика шантажу виражається лексичними одиницями із семантикою погрози.

6. До актомовленнєвого складника, за допомогою якого реалізують тактики демократизації спілкування й нівелювання статусних розбіжностей, належать використані керівником промісиви, котрі демонструють, що він добровільно бере на себе обов'язок виконати дію в інтересах підлеглого і знижує свою статусну роль. Натомість застосовані підлеглим ін'юнктиви, адвісиви та менасиви підвищують позицію останнього. Інформативи, декларативи, супозитиви, квеситиви, перформативи та експресиви підвищують або знижують роль службовців у разі порушення кореляції між статусним та ситуативним векторами.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у внеску в *прагмалінгвістику* внаслідок встановлення способів вербального втілення статусних ролей; у *дискурсологію* – завдяки моделюванню мовленнєвої взаємодії персонажів сучасного англomовного кінодискурсу; у *комунікативну лінгвістику* – через виокремлення стратегій і тактик, які підвищують чи знижують статус мовця та адресата; у *соціолінгвістику* – з огляду на з'ясування впливу мовленнєвої поведінки на статус службовця.

Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості їх використання в курсах теоретичної граматики англійської мови (тема “Прагматика речення”), стилістики англійської мови (теми “Стилістична лексикологія”, “Стилістика тексту”), спецкурсах із дискурсології, лінгвопрагматики, теорії мовленнєвих актів, соціолінгвістики; у практиці викладання англійської мови та перекладу, а також у наукових розвідках студентів та аспірантів.

Апробацію результатів дослідження здійснено на семи конференціях, зокрема *трьох міжнародних*: XXXIV Міжнародній заочній науково-практичній конференції “Вопросы филологии, искусствovedения и культурологии” (Москва, 2015), VIII Міжнародній науково-практичній конференції “Мова. Культура. Комунікація: інноваційні підходи до вивчення мов та літератур” (Чернігів, 2017), “Urgent Problems of Philology and Linguistics” (Будапешт, 2017); *чотирьох всеукраїнських*: “Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу” (Житомир, 2014, 2015, 2017, 2018).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертації висвітлено у дванадцяти одноосібних публікаціях: шести статтях, з яких п'ять – у наукових фахових виданнях України та одна – у періодичному науковому виданні іншої держави, а також у тезах семи доповідей конференцій. Загальний обсяг авторських публікацій з проблематики дослідження становить 4,51 друк. арк.

Структура дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (414 найменувань, із яких 167 – іноземними мовами), списку довідкових джерел (19 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків, які містять кількісний аналіз частотності реалізації виокремлених тактик. Загальний обсяг роботи становить 250 сторінок, із них 191 сторінка основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі *“Теоретичні засади вивчення лінгвального втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі”* проаналізовано підходи до визначення соціального статусу та ролі, досліджено питання асиметрії ролей; розглянуто вплив статусу на мовлення учасників взаємодії; визначено рольові очікування від службовців з асиметричними статусами і вплив на них демократизації спілкування; висвітлено стратегічний, тактичний та актомовленнєвий складники статусної ролі; схарактеризовано кінодискурс як спосіб опосередкованого моделювання рольової взаємодії; подано методiku дослідження лінгвопрагматичного аспекту вербального втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі.

Під *соціальним статусом* розуміємо становище індивідів, яке вказує на їхнє місце в ієрархічній структурі (В. І. Карасик; В. В. Красних; Л. П. Крисін). Його динамічний аспект – статусну роль – визначають як прийняту в суспільстві модель поведінки (І. Н. Горелов; Л. П. Крисін; Н. І. Формановська; Л. В. Щерба), а типовою формою рольової взаємодії мовців є пари соціальних ролей комунікантів з однаковим статусом або пари, у яких роль одного зі співрозмовників вища, ніж роль іншого, що спостерігаємо під час спілкування службовців, коли підлеглий посідає нижчу порівняно із керівником сходинку в ієрархічній структурі компанії. Статусна роль детермінує діяльність і мовлення індивіда (Ф. С. Бацевич; А. Д. Белова; Н. Д. Борисенко), зокрема й у робочому колективі, передбачає дотримання мовних норм та стандартів відбору лінгвальних засобів відповідно до прав, обов’язків та вимог до його посади, і проявляється на різних рівнях (О. А. Биганова) – граматичному, словотвірному, лексичному, відображаючи повагу чи неповагу, дотримання чи недотримання максим принципу ввічливості (П. Браун, С. Левінзон).

Демократизація спілкування простежується в реалізації комунікативних стратегій та їхній тактичній організації. Стратегії підвищення / зниження статусної ролі адресанта чи адресата реалізуються за допомогою комплексу тактик та МА, які спрямовані на досягнення певної мети шляхом зміни поведінки адресата в бажаному для мовця напрямку. Вибір стратегій і тактик зумовлюється ціннісними орієнтаціями мовця, його мотивами та метою.

Одиницею реалізації комунікативних тактик є мовленнєвий акт (МА). Враховуючи різноманітність підходів до таксономії МА, послуговуємося їх комплексною класифікацією, в основі якої лежить комунікативна інтенція, та виокремлюємо інформативи, декларативи, супозитиви, перформативи, квеситиви, ін’юнктиви, реквестиви, адвісиви, промісиви, менасиви, деклінативи, реф’юзиви та експресиви, що використовуються для деталізації прагматичного змісту висловлення.

Оскільки американський кінодискурс є опосередкованим відображенням життя американської спільноти, вербалізованого сучасним американським варіантом англійської мови, його інтерпретація дозволяє виокремити соціальні сценарії, життєві цінності, норми поведінки, стратегії спілкування та їхню

тактичну реалізацію, які характерні для населення США, що пояснює використання скриптів американського серіалу як матеріалу дослідження.

Дослідження лінгвопрагматичного аспекту втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі проведено в чотири етапи.

На класифікаційному етапі з американського серіалу “Suits” відібрано 1870 фрагментів діалогічного спілкування між керівниками та підлеглими.

Етап аналізу комунікативних стратегій передбачав відбір з американського кінодискурсу діалогів та їхніх фрагментів, у яких відбувається модифікація статусних ролей керівників і підлеглих. Наступний крок – застосування лінгвопрагматичного аналізу, що уможливило встановлення інтенцій, якими керувалися мовці і на основі яких за допомогою контекстуально-інтерпретаційного аналізу було визначено чотири комунікативні стратегії, котрими послуговуються службовці: 1) підвищення статусу адресанта-підлеглого і 2) самозниження статусу мовця-керівника, які використовує адресант із вищим статусом, дотримуючись принципу ввічливості; 3) самопідвищення статусу підлеглим та 4) зниження статусу керівника підлеглим, реалізовані останнім із порушенням максимуму принципу ввічливості. Далі – виділення мовних засобів, що втілюють виокремлені стратегії. Процедура аналізу *комунікативної стратегії самозниження статусу мовця-керівника* відбувалася так:

Mike: *Well, I mean, you could have told Slattery the truth. That mistake was mine and Rachel's.*

Harvey: *No it wasn't. You were right, **that mistake was mine*** (Suits/Season 5/Episode 1).

У діалозі між старшим партнером фірми Харві та його помічником Майком прикметник позитивної оцінки *right* “a statement or piece of information that is right is correct and based on true facts” (висловлення чи інформація, яка є правильною чи базується на правдивих фактах) уживається для висловлення схвальної оцінки підлеглого й допомагає керівникові реалізувати комунікативну стратегію підвищення статусу підлеглого, щоб гармонізувати спілкування. Ситуація також містить визнання Харві власної провини, вербалізоване іменником *mistake* “something that has been done in the wrong way” (щось, зроблене неправильно) і присвійним займенником *mine*, що експліцитно вказує на помилку Харві й утілює комунікативну стратегію самозниження статусу мовця-керівника.

Етап встановлення тактик полягав у виявленні й аналізі тактик, які є складниками виокремлених на попередньому етапі дослідження стратегій. Застосовуючи контекстуально-інтерпретаційний, прагмалінгвістичний та компонентний аналізи, виділено тактики й встановлено мовні засоби, що використовують мовці для їхньої інтенсифікації та збільшення шансів на успішну реалізацію або нівелювання негативного впливу на статусний рівень мовця чи співрозмовника. Процедура аналізу комунікативної тактики демонструє діалог між Луїсом і його секретаркою, котра реалізує тактику осуду керівника:

Louis: *I am managing this firm as I see fit.*

Donna: ***You're doing a shitty job.***

Louis: *Excuse me?*

Donna: *You're doing a shitty job as managing partner, and I'm not gonna let that happen for another second* (Suits/Season 8/Episode 11).

У першій репліці підлегла Донна вдається до тактики осуду (*You're doing a shitty job*), яку репрезентує прикметник *shitty* “contemptible; worthless” (нікчемний; нічого не вартий), характеризуючи роботу керівника. Реакцією Луїса є обурення, вербалізоване виразом *excuse me* “often used in an annoyed way when someone has suggested that a person has done something wrong and the person does not agree” (використовується, коли мовець роздратований і не погоджується зі звинуваченням співрозмовника в неправильності його вчинків), а тому Донна повторно застосовує тактику осуду (*You're doing a shitty job as managing partner, and I'm not gonna let that happen for another second*), значення якої інтенсифіковане синтаксичним повтором попередньої репліки *You're doing a shitty job* та уточненням *as managing partner*, що конкретизує негативну оцінку керівника.

Процедура кількісного аналізу репрезентативності тактик виконана для об'єктивації отриманих результатів і визначення частотності реалізації тактик, які використовують службовці з асиметричними статусами під час використання комунікативних стратегій підвищення або зниження статусного рівня адресата чи адресанта.

Актомовленнєвий етап полягав у визначенні й аналізові за допомогою актомовленнєвого, контекстуально-інтерпретаційного та компонентного аналізу МА, якими службовці порушують кореляцію між статусним і ситуативним векторами, впливаючи як на свою роль, так і на позицію співрозмовника.

У другому розділі “*Лінгвальна модифікація ролей керівником*” визначено мотиви, структуру, тактичну й актомовленнєву організацію комунікативних стратегій підвищення статусу адресата-підлеглого та самозниження позиції мовця-керівника.

Комунікативну стратегію підвищення статусу адресата-підлеглого трактуємо як сукупність реалізованих мовцем у процесі спілкування тактик, які використовуються адресантом-керівником для демонстрації поваги до підлеглого, підвищення його статусу відповідно до умов максим такту, великодушності, згоди та симпатії принципу ввічливості. Керівник реалізує цю стратегію через тактики згоди і компліменту підлеглому.

Тактикою згоди з підлеглим керівник констатує правильність позиції підлеглого, позитивно оцінює його позицію. Частотність її використання керівником становить 13 % від загальної кількості реалізованих ним тактик. Типовими лексичними засобами тактики згоди з підлеглим є прикметники із семантикою згоди, перформативні дієслова, допоміжні дієслова із семантикою обіцянки й модальні дієслова зі значенням дозволу. Наприклад, використання прикметника *right* із позитивною оцінною семантикою вербалізує згоду керівника з підлеглим:

Donna: *Imagine that. Mike Ross went to Harvard. What a shocker.*

Louis: ***You were right.** I never should have doubted it. You know, it's just hard to imagine a world in which Sheila made a mistake, though* (Suits/Season 3/ Episode 11).

На актомовленнєвому рівні тактика згоди з підлеглим реалізується ін'юнктивами та декларативами в ініціальній репліці, коли згода відтермінована в часі, або в реактивній, якщо ця тактика є відповіддю на певне твердження співрозмовника. Щоб нівелювати негативний вплив зазначеної тактики на власний статус, керівник вдається до самовиправдання, вираженого протиставленням і порівнянням.

Тактику компліменту для висловлення позитивної оцінки зовнішності чи інтелекту адресата керівник використовує в 10 % діалогів. Мовними засобами реалізації компліменту є прикметники із семантикою позитивної оцінки зовнішності, розумових якостей чи становища підлеглого в суспільстві у формі звичайного, вищого та найвищого ступенів порівняння; іменники на позначення роду діяльності для уточнення предмета компліменту; іменники в метафоричному значенні із семантикою позитивної характеристики предмета або особи; дієслова активності тіла; прислівники-інтенсифікатори та означені іменні групи. Наприклад, Харві, який має вищий статус, у поданому нижче діалозі за допомогою прислівника-інтенсифікатора *really* підсилює значення іменника *genius* із семантикою наявності надзвичайних розумових здібностей в адресата:

Harvey: *You really are a genius.*

Louis: *Thanks, Harvey* (Suits/Season 6/Episode 1).

Тактику компліменту керівник реалізує в ініціальній чи реактивній репліці МА експресиву, щоб здійснити емоційний вплив на адресата, чи МА декларативу – для констатації наявності позитивних якостей.

Комунікативну стратегію самозниження статусу мовця-керівника визначаємо як низку тактик, спрямованих на зниження рівня емоційної напруженості, а також применшення власних заслуг, що узгоджується з вимогою принципу ввічливості – зневажати власні інтереси й демонструвати скромність щодо власних чеснот. Ця стратегія реалізується за допомогою тактик самовиправдання, визнання власної провини, вибачення та негативної оцінки власних дій.

Тактикою самовиправдання, яка є найбільш уживаною в мовленні керівника (35 % з-поміж усіх використаних ним тактик), останній пояснює свою поведінку, щоб захистити себе від несприятливих наслідків, знизити рівень емоційного дискомфорту або позбавитися відчуття провини. Характерними лінгвальними засобами її реалізації є конструкції з семантикою жалю з приводу скоєного; дієслова в заперечній формі; протиставні сполучники, конструкції із семантикою порівняння, паралельні конструкції з граматичним запереченням. Для інтенсифікації тактики самовиправдання мовці застосовують емпатичне дієслово, тоді як для применшення своєї провини – прислівники міри. Для пояснення власної поведінки керівник використовує конструкції із семантикою вказівки на причину; дієслова із семантикою проінформованості та обізнаності; мовні одиниці із семантикою завантаженості, відсутності можливості ухвалити інше рішення, наявності доказів; лексичні одиниці з локальною й темпоральною семантикою. Наприклад, останні виражають причину вчинку Джесіки, яка не мала достатньо

часу для ухвалення виваженого рішення, дії, що в поданому нижче діалозі демонструють іменник *minute* та кількісний числівник *one*:

Harvey: *Our backs are against the wall and we're going to drain our resources on a case that we can't win just because you boxed us in?*

Jessica: *It was a take it or leave it offer. I had **one minute**. I wanted to be done with the man, so I took it* (Suits/Season 2/Episode 13).

Тактику самовиправдання мовці реалізують МА інформативу, декларативу, супозитиву або квеситиву.

Тактика визнання провини репрезентує зізнання керівника в порушенні ним моральної чи фізичної норми (21 % від кількості тактик, використаних керівником). Засобами її вербалізації є іменники та прикметники із семантикою помилкових вчинків; дієслова зі значенням зізнання; конструкції, що виражають критику з приводу скоєного вчинку; вставні конструкції, які сигналізують про намір зробити зізнання. Наприклад, керівник використовує іменник *mistake* із семантикою помилкових вчинків для експліцитного визнання провини перед підлеглою, значення якого в наступному реченні інтенсифікує прислівник *unfairly* “in an unfair manner” (у несправедливий спосіб), що характеризує дієслово *punished*:

Louis: *Fair enough. Uh, I made a mistake. You were unfairly punished. And I would like to officially just welcome you back* (Suits/Season 1/Episode 9).

Для мінімізації статусних утрат тактику визнання провини керівник поєднує з прислівниками часу, кількісними числівниками та конструкціями, що виражають обіцянку не повторювати скоєних помилок. На актомовленнєвому рівні тактику визнання провини використовують в ініціальній або реактивній репліці декларативом чи інформативом, оскільки мета адресанта полягає в тому, щоб оголосити про певний проступок.

Тактикою вибачення керівник виражає співчуття з приводу скоєного вчинку, щоб спонукати підлеглого змінити негативну оцінку вчиненої мовцем дії на позитивну або ж не допустити формування такої оцінки взагалі (15 % від загальної кількості реалізованих керівником тактик). Тактику вибачення вербалізують за допомогою формули вибачення чи перформативного дієслова. Характерним для неї є використання вокативів, інтенсифікаторів, лексичних і синтаксичних повторів, які роблять цю тактику більш насиченою та щирою. Наприклад, повторна реалізація керівником тактики вибачення в декількох репліках і підсилення її інтенсифікатором *so* та вокативом *Donna* свідчить про розкаяння адресанта й бажання налагодити кооперативні стосунки із секретаркою:

Louis: ***I'm so sorry**, Donna.*

Donna: *No, Louis, you know what? No.*

Louis: *No, no, Donna. **I'm sorry**.*

Donna: *No. I can't. I can't. No. I can't.*

Louis: *No. **I'm sorry. I'm sorry*** (Suits/Season 3/Episode 11).

Для уникнення прямого вибачення мовці-керівники стверджують про його необхідність або аргументують власний вчинок. На актомовленнєвому рівні тактику вибачення реалізують експресиви чи перформативи.

Тактика негативної самооцінки передбачає висловлення керівником невдоволення своїми діями чи вчинками. Ця тактика є найменш уживаною (частотність її застосування становить 6 %). Засобами її реалізації є дієслова із семантикою неуспішних учинків; прикметники негативної оцінки; конструкції зі значенням невиконаного обов'язку. Наприклад, дієслово із семантикою помилкових учинків *fail*, підсилене використанням прислівника міри *utterly* “completely” (повністю), вербалізує негативну оцінку адресантом-керівником своїх учинків у діалозі:

Katerina: *Louis, I know it didn't go exactly as planned, but you need to pick yourself up and dust yourself off.*

Louis: *Exactly as planned? I utterly failed. I don't even deserve this stupid mug. Litt Up? It should say “Shit Up”* (Suits/Season 3/Episode 9).

Для інтенсифікації змісту цієї тактики використовуються прислівники міри та часу. На актомовленнєвому рівні тактику реалізують декларативи чи супозитиви.

У третьому розділі “Лінгвальна модифікація ролей підлеглим” установлено інтенції, тактичний та актомовленнєвий складники реалізованих підлеглим комунікативних стратегій самопідвищення статусу та зниження ролі керівника для модифікації їхніх позицій та утвердження власної значущості мовця.

Комунікативну стратегію самопідвищення статусу підлеглим трактуємо як сукупність тактик, спрямованих на висловлення позитивної оцінки власних якостей, учинків або рис, що є порушенням принципу ввічливості – зневажати власні інтереси й демонструвати скромність щодо своїх чеснот. Ця стратегія реалізується за допомогою тактик самопохвали і похвали керівника.

Тактика самопохвали є висловленням позитивної оцінки власних якостей, учинків або рис. Підлеглий застосовує її в 15 % ситуацій діалогічного спілкування, що є порушенням з боку останнього. Характерними лінгвальними засобами репрезентації розгляданої тактики є іменники та прикметники у формі вищого і найвищого ступенів порівняння із семантикою позитивної оцінки якостей адресанта-підлеглого в поєднанні з порівняльними конструкціями чи прислівниками для інтенсифікації їхнього значення; дієслова із семантикою здатності виконати необхідну дію та емфатична конструкція з дієсловом *do* для підсилення. Наприклад, використаний підлеглим прикметник *the best* із семантикою позитивності у формі найвищого ступеня порівняння характеризує його як найкращого за всю історію міста експерта в успішному завершенні комерційних угод (*closer*), що інтенсифікує застосування локального іменника *city* та темпорального прислівника *ever*, та вказує на його переконаність в унікальності власних якостей, які в конкретній ситуації відсутні навіть у керівника:

Jessica: [...] *Now, if you'll excuse me, I have to tell Louis he deserves to be Senior Partner.*

Harvey: *You know what? I am the best closer this city's ever seen* (Suits/Season 2/Episode 9).

На актомовленнєвому рівні ця тактика представлена інформативами, декларативами, квеситивами та промісивами, в ініціальних чи реактивних

репліках, успішно, якщо керівник погоджується з підлеглим, або неуспішно, якщо співрозмовник не поділяє думки адресанта.

Тактика похвали виражає позитивно-оцінне ставлення до моральних та інтелектуальних якостей, умінь та вчинків адресата-керівника. Ця тактика підвищує статус не тільки адресата, але й власне адресанта, оскільки, виражаючи похвалу з приводу певної характеристики чи вміння, мовець підкреслює свою компетентність у цьому питанні, а отже, ставить себе на один рівень із керівником. Частотність використання тактики похвали керівника становить лише 3 %, а тому це найменш уживана тактика в межах демократизації спілкування з боку підлеглого. Типовими лексичними засобами вербалізації похвали є прикметники позитивної оцінки, прислівники для підсилення змісту прикметників або вирази, які вказують на почуття гордості, викликане вчинками керівника.

Donna: ***I can't but take pride in your work, Harvey*** (Suits/Season 7/Episode 1).

Ця тактика реалізується за допомогою експресивів та декларативів в ініціальних чи реактивних репліках.

Стратегію зниження статусу керівника підлеглим визначаємо як сукупність тактик, які підлеглий використовує, щоб знизити статусну позицію адресата через порушення максим принципу ввічливості критикою, звинуваченням, осудом поведінки й особистості керівника. Цю стратегію втілюють тактики незгоди, докору, осуду, звинувачення, відмови та шантажу.

Тактика незгоди з керівником демонструє відмінність позицій підлеглого й керівника. Вона має високу частотність використання – 26 % від усіх тактик, які реалізує підлеглий для підвищення своєї значущості. На лексичному рівні тактика незгоди вербалізується за допомогою прикметників негативної оцінки чи прикметників позитивної оцінки в заперечній формі; ідіом зі значеннями незгоди; вставних конструкцій для пояснення позиції мовця, а також із залученням засобів, які містять семантику заперечення або протиставлення – заперечні й темпоральні прислівники та протиставний сполучник. Наприклад, підлеглий використовує дієслово *tell* у значенні “*assure emphatically*” (запевняти рішуче) для запевнення керівника в правильності власної позиції:

Jessica: *I didn't want to lay it out because this case is a loser.*

Mike: ***And I'm telling you it's not. And even if it is, I just took away our downside*** (Suits/Season 5/Episode 3).

Характерним засобом вираження тактики незгоди є транспоновані запитання. Для досягнення бажаної мети підлеглий поєднують тактику незгоди з інструктуванням, представленим дієсловами у формі наказового способу; порадою, вираженою модальним дієсловом *should*; переконанням, реалізованим дієсловами із семантикою переконливості та виразами на позначення неможливості виконання задуму керівника; аргументацією, яка втілена за допомогою модального дієслова *would* у складнопідрядному реченні, щоб позначити негативні наслідки, які є тепер для співрозмовників. Незгоду з думкою чи наказом керівника вербалізують в ініціальній чи реактивній репліці один чи декілька разів, використовуючи декларативи чи реквестиви.

Тактика докору є вираженням керівникові несхвалення або незадоволення його вчинками чи діями, що втілює бажання підлеглого вплинути на емоційний стан співрозмовника, викликати відчуття провини й спонукати адресата до корекції цих дій. Частотність використання тактики докору становить 21 % з-поміж усіх тактик, які використовує підлеглий. На вербальному рівні вона реалізується за допомогою прикметників негативної оцінки; виразів із семантикою скоєння хибних з погляду етики чи моралі вчинків; дієслів зі значенням обізнаності; конструкцій із семантикою необхідності виконання певної дії; фразових дієслів, які вказують на порушення керівником особистих очікувань підлеглого, а вигуки з позитивним та негативним зарядами відображають емоційний стан підлеглого-мовця.

Mike: *Harvey!*

Harvey: *Let me guess. You're upset.*

Mike: ***I got you that information through my grandmother.***

Harvey: *Your idea, not mine* (Suits/Season 2/Episode 3).

Тактику докору застосовують в ініціальній чи реактивній репліці у вигляді декларативів, супозитивів чи директивів.

Через *тактику осуду* вербалізовано негативну оцінку підлеглого тієї чи тієї дії керівника, щоб модифікувати поведінку адресата, визначаючи її як небажану й таку, що засуджується суспільством. Тактику осуду реалізовано в 19 % від загальної кількості проаналізованих тактик, адресантом яких є підлеглий. Типовими лінгвальними засобами вираження тактики осуду є прикметники із семантикою негативної оцінки; іменникові словосполучення та інвективи для номінації співрозмовника-керівника; дієслова, які вказують на неетичну діяльність об'єкта; вигуки з негативним зарядом для створення емоційного фону; та ідіоми з негативною семантикою. Наприклад, інвектив *son of a bitch* “bastard” (виродок), використаний підлеглим у складі тактики осуду вказує на його злість з приводу вчинків керівника, а використання прикметника негативної оцінки *devious* “dishonest people, often in a complicated way, but also clever and successful” (нечесні люди, часто в складному плані, але також розумні чи успішні) описує ставлення до Луїса як до людини, що здатна піти на будь-які нечесні трюки заради власної вигоди:

Louis: *I did not use it for that reason.*

Mike: *Yes, you did. **Because you are a devious son of a bitch.***

Louis: *How dare you...*

Mike: *Shut up. You know it, I know it* (Suits/Season 2/Episode 7).

Характерними засобами тактики осуду є запитання з інверсією, спеціальні запитання, а також речення із семантико-синтаксичними відношеннями умови. Тактика осуду представлена в ініціальній чи реактивній репліці декларативами, квеситивами та адвісивами.

Тактика звинувачення виражає обґрунтування вини керівника за те, що він скоїв або за результати його діяльності та обов'язково містить опис таких дій і переконливу аргументацію. Підлеглий вдається до використання тактики звинувачення в 7 % загальної кількості реалізованих ним тактик. На мовному рівні

ця тактика вербалізована дієсловами з дискредитуючою семантикою та іменниковими словосполученнями, які вказують на порушення керівником норм та законів. Наприклад, підлеглий відкрито звинувачує керівника у махінаціях використовуючи дієслово *lie* “make an untrue statement with intent to deceive” (представити неправдиве твердження з метою обманути):

Mike: ***You lied. That other drug test you showed me was a fake*** (Suits/Season 1/Episode 2).

Тактика звинувачення реалізується в ініціальній або реактивній репліці декларативами на актомовленнєвому рівні.

Тактика відмови керівнику базується на ігноруванні інтересів, наказів чи прохань службовця-керівника. Підлеглий застосовує її в 5 % проаналізованих ситуацій. Установлено два види відмови – від виконання прохання / наказу керівника і від його запрошення, які на лінгвальному рівні виражаються за допомогою заперечних прислівників, повторення яких в одній чи декількох репліках інтенсифікує значення тактики. На актомовленнєвому рівні цю тактику реалізують деклінативи, реф’юзиви та квеситиви в реактивній репліці одразу після відповідної репліки керівника. Тактика застосована успішно, якщо адресат-керівник приймає її, виражаючи інтенцію виконати завдання самостійно, наприклад:

Louis: *Well, then, why don't you go to the newsstand down the street?*

Gretchen: ***Cause I'm your secretary, Louis, not the paper boy, and that's that.***

Louis: *No, that is not that, because a day hasn't gone by that I haven't read the newspaper since I was nine. So if it's all the same to you, I'll go out and find one myself* (Suits/Season 7/Episode 13).

Секретарка Гретхен відмовляється виконати прохання, протиставляючи свою посаду *secretary* “one employed to handle correspondence and manage routine and detail work for a superior” (найнятий працівник для того, щоб працювати з листуванням, керувати розпорядком та детальними планами керівника) посаді *paper boy* “a boy who delivers newspapers” (хлопець, який доставляє газети), а керівник приймає її відмову й висловлює намір особисто це зробити, що свідчить про успішну реалізацію секретаркою тактики відмови.

Тактика шантажу демонструє бажання принизити адресата-керівника, ставлячи його в залежне становище, щоб отримати вигоду. Частотність використання цієї тактики становить 4 % з-поміж тактик, наявних у комунікативному арсеналі підлеглого. Типовими мовними засобами репрезентації розгляданої тактики є складнопідрядні речення з підрядним умови зі сполучниковим чи безсполучниковим зв’язком, ужиті в реактивній чи ініціальній репліці МА менасиву. Наприклад, втілення тактики шантажу за допомогою безсполучникового складнопідрядного речення з паралельними синтаксичними конструкціями, які містять лексичний повтор дієслова *go* “resign from a post” (звільнитися) у діалозі між Харві та Джесікою, яка має домінантний статус, є вираженням конфронтації персонажа-підлеглого:

Jessica: *Then I'll fire him.*

Harvey: *No, you won't. You said you gave me the benefit of the doubt that I didn't know about Mike, otherwise you'd fire me too. Well, I knew.*

Jessica: *You trying to force my hand?*

Harvey: *I'm trying to stay your hand. **He goes, I go*** (Suits/Season 2/Episode 1).

Важливим компонентом тактики шантажу є погроза комуніканту-керівникові вчинити щодо нього певні негативні дії або завдати йому фізичної шкоди, що пояснюється бажанням мовця інтенсифікувати й успішно реалізувати тактику шантажу.

ВИСНОВКИ

У дисертації статусну роль схарактеризовано як очікувану від людини з певним статусом мовленнєву поведінку, яка відповідає конкретній ситуації спілкування. Виокремлено її вербальні складники: стратегічний, тактичний, актомовленнєвий, лексичний та синтаксичний. Останні вивчено в межах ролікової взаємодії двох типів службовців – керівників і підлеглих, – з урахуванням вищої статусної позиції перших і нижчої – других в адвокатській фірмі, телесеріал про яку став джерелом емпіричного матеріалу. До уваги взято той факт, що аналізований кінодискурс демонструє прихильність американської спільноти до демократизації спілкування в робочому колективі й кооперативного стилю управління. На мовному рівні це втілюється у використанні мовцем, який має вищий статус, мовних засобів, що дозволяють делегувати владу підлеглому, підняти його статус і нівелювати статусні розбіжності між ними відповідно до максим принципу ввічливості. З іншого боку, з'ясовано, що підлеглі намагаються утвердити власну значущість і, як результат, отримати більше влади, зменшивши статусні розбіжності з керівниками. У дисертації лінгвопрагматична процедура аналізу вербального втілення статусних ролей службовців здійснювалася в чотири етапи.

На першому етапі відібрано 1870 фрагментів діалогічного спілкування між мовцями з асиметричними статусами, які демонструють результат демократизації спілкування на робочому місці, що проявляється у виборі комунікативної стратегії підвищення або зниження статусної ролі адресанта чи адресата, та становлять емпіричну базу нашого дослідження.

На другому етапі за допомогою лінгвопрагматичного та контекстуально-інтерпретаційного аналізів виокремлено стратегії підвищення статусу адресата-підлеглого і самозниження статусу мовця-керівника, які реалізує адресант із вищим статусом, дотримуючись принципу ввічливості, та стратегії самопідвищення статусу підлеглим і зниження статусу керівника підлеглим, використані останнім із порушенням максим принципу ввічливості.

На третьому етапі за допомогою контекстуально-інтерпретаційного, прагмалінгвістичного, компонентного та інтеракційного аналізів виокремлено й проаналізовано тактики, застосовуючи які службовці реалізують виявлені на попередньому етапі комунікативні стратегії, а кількісний аналіз уможливив усталення частотності їхнього використання. Керівники використовують тактики згоди з підлеглим та компліменту, втілюючи комунікативну стратегію підвищення статусу адресата-підлеглого, тоді як тактиками самовиправдання, визнання

власної провини, вибачення та негативної самооцінки представлена комунікативна стратегія самозниження статусу мовця-керівника. Підлеглі використовують тактики самопохвали й похвали керівника в межах комунікативної стратегії самопідвищення статусу підлеглим, а комунікативна стратегія зниження статусу керівника підлеглим репрезентується тактиками незгоди з керівником, докору, осуду, звинувачення, відмови та шантажу.

На четвертому етапі актомовленнєвий, контекстуально-інтепретаційний та компонентний аналізи дозволили виділити й проаналізувати МА, якими службовці порушують кореляцію між статусним та ситуативним векторами, впливаючи як на свою роль, так і на позицію співрозмовника.

Подальшою перспективою дослідження є відпрацювання процедури лінгвопрагматичного аналізу на матеріалі фатичного спілкування, що дозволить установити, який вплив справила на нього демократизація асиметричного спілкування в американському соціумі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці в наукових фахових виданнях України:

1. Горбачова Н. І. Соціальний статус і соціальна роль як базові поняття соціальної структури // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2013. Вип. 1 (67). С. 234–237.

2. Горбачова Н. І. Конфлікт як засіб досягнення мети спілкування // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2016. Вип. 23. С. 57–63.

3. Горбачова Н. І. Порушення рольових очікувань у спілкуванні керівника та підлеглого: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовного кінодискурсу) // Південний архів : зб. наук. праць. Філологічні науки. 2017. № 70. С. 91–93.

4. Горбачова Н. І. Визнання провини та вибачення у репліках персонажів англомовних кінофільмів: прагмалінгвістичний аспект // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. 2017. № 7. С. 48–51.

5. Горбачова Н. І. Самопохвала у репертуарі дискурсивних тактик мовної особистості підлеглого (на матеріалі англомовного кінодискурсу) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2017. № 32. С. 41–52.

Праці в зарубіжних наукових фахових виданнях

6. Горбачова Н. І. Тактика незгоди як засіб модифікації асиметричних статусів комунікантів (на матеріалі англомовного серіалу “Suits”) // Science and Education a New Dimension. Philology. Budapest. 2017. V (41). Issue: 145. С. 7–10.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Горбачова Н. І. Онтологічні ознаки діалогічного дискурсу // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблем перекладу : тези доповідей Всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філол. наук, професора

Д. І. Квеселевича (1935–2003). (Житомир, 15–16 травня 2014 р.). Житомир, 2014. С. 21–24.

8. Горбачёва Н. И. К вопросу о диалогическом дискурсе // Научная дискуссия “Вопросы филологии, искусствоведения и культурологии” : материалы XXXIV междунар. заочной науч.-практ. конф. (Москва, март 2015). Москва, 2015. № 3 (32). С. 72–77.

9. Горбачова Н. І. Феномен дискурсу у світлі антропоцентричної лінгвістики // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : тези доповідей Всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філол. наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003). Житомир, 2015. С. 101–105.

10. Горбачова Н. І. Тактика шантажу в асиметричній ситуації спілкування: прагмалінгвістичний аспект // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : тези доповідей Всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філол. наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003). Житомир, 2017. С. 23–26.

11. Горбачова Н. І. Прагмалінгвістичний аспект спілкування керівника та підлеглого (на матеріалі англомовного кінодискурсу) // Мова. Культура. Комунікація: поширення інтегративних тенденцій у сучасних дослідженнях мов і літератур : матеріали 8-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 28–29 квітня 2017 р.). Чернігів, 2017. С. 75–79.

12. Горбачова Н. І. Тактика самовиправдання як засіб пониження домінантного статусу мовця // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : тези доповідей Всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філол. наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003). Житомир, 2018. С. 9–12.

АНОТАЦІЯ

Горбачова Н. І. Вербальне втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі: лінгвопрагматичний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. Київський університет імені Бориса Грінченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2019.

Дисертаційну роботу присвячено вивченню лінгвопрагматичного аспекту вербального втілення статусних ролей службовців в американському кінодискурсі.

Здійснено аналіз лінгвальної характеристики службовців, що дало змогу визначити особливості впливу демократизації спілкування на мовленнєву взаємодію керівника і підлеглого, та виокремлено стратегічний, тактичний та актомовленнєвий складники мовної репрезентації статусних ролей службовців.

До стратегічного складника належать реалізовані керівником *комунікативна стратегія підвищення статусу адресата-підлеглого*, яка використана ним для демонстрації поваги до адресата, підвищення його статусу відповідно до вимог максим такту, великодушності, згоди та симпатії принципу ввічливості та реалізується за допомогою тактик згоди і компліменту підлеглому, а також

комунікативна стратегія самозниження статусу мовця-керівника, мета якої – применшення його власної статусної позиції шляхом знецінення власних заслуг, що узгоджується з вимогою принципу ввічливості – зневажати власні інтереси й демонструвати скромність щодо своїх чеснот – та передається за допомогою тактик самовиправдання, визнання власної провини, вибачення і негативної самооцінки.

Підлеглий у процесі асиметричного спілкування застосовує *комунікативну стратегію самопідвищення статусу*, втілюючи намір підвищити власну значущість і порушуючи при цьому принцип увічливості через збільшення антипатії та розбіжностей під час спілкування, що на мовному рівні представлені тактиками самопохвали і похвали керівника; а також *комунікативну стратегію зниження статусу керівника підлеглим*, яка використана для удару по статусній позиції адресата через порушення максим принципу ввічливості критикою, звинуваченнями, осудом поведінки й особистості співрозмовника, що втілюється тактиками незгоди, докору, осуду, звинувачення, відмови та шантажу.

До актомовленнєвого складника, яким реалізують вище перелічені тактики належать використані керівником промісиви, які знижують його статусну роль. Натомість застосовані підлеглим ін'юнктиви, адвісиви та менасиви підвищують позицію комуніканта. Інформативи, декларативи, супозитиви, квеситиви, перформативи й експресиви підвищують або знижують роль службовців у разі порушення кореляції між статусним і ситуативним векторами.

Ключові слова: вербальне втілення, статусні ролі службовців, асиметрична комунікація, принцип ввічливості, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, мовленнєвий акт.

ABSTRACT

Gorbachova N. I. Verbal Representation of Officials' Status Roles in the American Film Discourse: Linguistic Pragmatic Aspect. – Qualification research paper. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 Germanic Languages. – Kyiv Borys Grinchenko University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2019.

The thesis is concerned with the study of verbal representation of officials' status roles in the American film discourse in terms of linguistic pragmatic aspect.

The speech activity of the officials, individuals engaged in the intellectual work, which is featured in the American film discourse reflects the natural communicative interaction and actualizes the status roles of the speakers. The latter represent the employee's prestige amongst the staff and the expected behavior models, speech ones included. Although the interaction of a chief and a subordinate reflects the asymmetric status roles, the modern American society is based on the cooperative management style and the principles of democracy in the interpersonal relations. As a result, it is possible for the subordinate, on the one hand, to improve their own status and, on the other hand, to lower the status of the chief. At the same time, the chief tries to lower their own status, strengthening the position of the subordinate in pursuit of harmonizing communication.

The linguistic representation of the officials' status roles includes strategic, tactic and act-of-speech constituents.

The chief's communicative strategy of subordinate's status improvement is implemented with the help of the tactic of agreement with a subordinate and compliment to a subordinate. The tactic of agreement is verbalized by the adjectives, performative and modal verbs of consent, and parallel constructions. The tactic of compliment to a subordinate is actualized with the help of the nouns denoting occupation, adjectives, nouns and definite nominal groups with the meaning of appraisal of the addressee's appearance, intellect or social position which is strengthened by the adverbs-intensifiers.

The chief's communicative strategy of status self-lowering is implemented with the help of the tactic of self-justification, one's own fault admission, apology and negative self-evaluation. The tactic of self-justification is verbalized with the help of the constructions with the semantics of regret for doing something, parallel constructions with the grammatical meaning of the denial of the action committed, adversative conjunctions and constructions. The meaning of the tactic is emphasized by conjunctions and prepositions of cause; verbs with the semantics of knowledge and awareness; language units with temporal and local semantics; modal verbs expressing confidence; simple and complex sentences with the subordinate clauses of cause at the syntactic level. The tactic of one's own fault admission is applied by nouns, adjectives and verbs with the semantics of wrong actions; language units with the meaning of confession; and also constructions, that imply scrutiny of the actions. This tactic can be emphasized through its combination with the tactic of apology and constructions with the meaning of promise not to do anything alike. The tactic of apology is expressed with the help of the apology formulae and performative verbs of apology; the usage of vocatives, intensifiers, syntactic and lexical repetitions make this tactic sincerer. The tactic of negative self-evaluation is verbalized by the lexical units with the semantics of unsuccessful actions, constructions with the meaning of unfulfilled commitments and their meaning is emphasized with the adverbs of time and measure.

The subordinate's communicative strategy of status self-improvement is implemented through the tactic of self-appraisal and appraisal of the chief. The tactic of self-appraisal is verbalized with the help of the adjectives and nouns with the positive evaluation semantics, verbs and constructions denoting the ability to cope with the necessary task, that are intensified with adverbs and emphatic verbs. The tactic of the appraisal of the chief is featured by the usage of phrases explicating proudness against the addressee-chief, and also by the adjectives of positive evaluation with intensifying adverbs.

The subordinate's communicative strategy of the chief's status lowering is implemented with the help of the tactics of objection, reproach, condemnation, accusation, rejection and blackmailing. The tactic of objection to the chief's point of view is actualized with the help of the means of negation or contradiction, such as adjectives and idioms of negative evaluation, negative and temporal adverbs and adversative conjunctions. The tactic of reproach is verbalized by the adjectives, phrasal verbs and expressions with the meaning of ethically and morally wrong actions, verbs with the semantics of awareness, constructions with the meaning of the necessity to perform a

certain action; the positive and negative interjections used to explicate the emotional condition of the subordinate. The tactic of condemnation is featured by adjectives, verbs and idioms identifying the non-ethic activity; nominal word-combinations and invectives nominating the chief-communicant; negative interjections for the appropriate emotional background creation. The characteristic syntactic means of the tactic of condemnation are inverted questions, special questions and sentences with the semantic and syntactic relations of condition. The tactic of accusation is actualized through the verbs and nominal word-combinations with the discrediting semantics. The tactic of rejection is verbalized through the negative adverbs. The tactic of blackmail is expressed with the help of the syndetic or asyndetic subordinate clause of condition.

The act-of-speech constituent, with the help of which the tactics of communication democratization are implemented, includes the chief's promissives lowering their status. The subordinate uses injunctives, menasives to improve their own position. Informatives, declaratives, suppositionals, performatives, quesitives, and expressives improve or lower the officials' roles in case of failed correlation of status and situational vectors.

Key words: verbal representation, officials' status roles, asymmetrical communication, politeness principle, communicative strategy, communicative tactics, speech act.